

magával. A harmadik jellemző vonás az egyelőre külön működő tanár-, illetve tanárnőképző intézet tevékenysége. A szerző összehasonlíttja az intézeteknek ebben a fejlődési szakaszban érvényben levő három tantervét. A fejezet végén a tanárképző intézeteknek a Magyar Tanácsköztársaság időszakában való helyzetéről olvashatunk.

A második fejezetben („*A polgári iskolai tanárképzés az ellenforradalom első évtizedében. Reformkísérletek és a megoldás*”) a polgári iskolai tanárképzés körül már évtizedek óta folyó viták, reformtervezetek és javaslatok nyomán kialakult helyzetet boncolgatja a szerző. Részletesen fejtegeti a polgári iskolai tanárképzés és az egyetemi kooperáció gondolatának felvetődését, az e körül kialakult álláspontokat és a végleges megoldást jelentő átszervezést és annak indokait. A harmadik fejezetben az 1928-ban Szegedre helyezett, egyesített és az egyetemmel kapcsolatba hozott polgári iskolai tanárképzés rendszeréről olvashatunk. Részletesen ismerteti a szerző az egyetemen hallgatott előadások témaköreit, tantárgyait. Ismerteti a polgári iskolai tanárok továbbképzését szolgáló előadások, tanfolyamok tematikáját is. A szerző közli az intézet igazgatóinak, tanárainak, valamint a tanárvizsgáló bizottság tagjainak névsorát.

A negyedik fejezetben a szerző „*A szegedi Cselekvés Iskolája*” történetével foglalkozik. E rész tömörebb összefoglalása a szerzőnek e kérdéssel foglalkozó részletesebb tanulmányának. Szerkezetileg talán jobb lett volna ezt a fejezetet a polgári iskolákkal foglalkozó résznél elhelyezni, bár több szempont jelenlegi helyét is indokoltta teszi. Ebben a fejezetben különösen értékes azoknak a pedagógiai törekvéseknek elemzése, amelyek kisebb-nagyobb mértékben mind a polgári iskoláknál, mind a polgári iskolai tanárképzésnél éreztették hatásukat. Különösen tanulságos a Cselekvés Iskolájának kisugárzását tanúsító dokumentumok közlése.

Az ötödik fejezetben „*A Budapest IX. kerület, Mester utcai irányító polgári iskola*” történetéről olvashatunk. Ez a polgári iskola elsősorban a tanárok továbbképzésének célját szolgálta. Pedagógiai rendszerében, metodikájában a Cselekvés Iskolájának megfelelően, a munkáltatás elvét alkalmazta.

A befejező fejezet „*A felszabadulás után. A polgári iskolai tanárképzés megszüntetése*” címet viseli. E rövid történeti szakaszban is adatok gazdagságával érzékelteti a szerző a háború utáni állapotokat, a munka megkezdésének nehézségeit. Majd kitér a Pedagógiai Főiskola 1947-ben történő megszervezésének eseményeire, a tanári kar összetételére, bekapcsolódására az iskolai reformok végrehajtásában. Összefoglalásként a szerző megállapítja: „A felszabadulás után egy nagy múltú intézmény adta át gazdag pedagógiai tapasztalatait a népi demokratikus rend társadalmához és nevelésügyi célkitűzéseihez igazodó általános iskolai tanárképzésnek.” Ez az értékelés a maga tömörségében is reális.

A szerző gazdag forrásanyagát a fejezetek végén található irodalom mutatja. Kár, hogy tárgy- és névjegyzék, valamint idegennyelvű rezümé nem található a könyv végén.

Bereczki Sándor

TÖRTÉNELEMTANÍTÁS – SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS

A III. Országos Történelemtanítási Konferencia anyaga.

Szerkesztette: Szabolcs Ottó

Budapest 1979. Tankönyvkiadó. 286 oldal

A tanulmánygyűjtemény-kötet többet nyújt annál, amit a címe ígér. Az 1977. december 14–15-én tartott konferencián elhangzott előadásokon túl közli a külföldi (1 bulgáriai, 2 csehszlovákiai, 2 lengyelországi, 3 NDK-beli) résztvevőknek erre az alkalomra készült beszámolóit saját történelemtanításuk problémáiról, valamint a konferencián elhangzottak legfontosabb előzményeit: több tanulmányt az integrált történelemtanítás tudományos és metodikai alapelveiről. Ezek ma már nehezen hozzáférhetők; viszont tartalmuk fontossága megkívánja, hogy minél több pedagógus ismerkedjék meg velük.

Ilyen elsőként Mátrai Lászlónak 1976-ban a Történelemtanárok Nyári Akadémiáján elhangzott előadása „*A kultúra történetisége*”-ről, melyben meggyőzően ábrázolja a történetiség központi jelentőségét, személyiségformáló hatását emberi mivoltunk egészére, és ennek alapján száll szembe a történelemellenes hangulattal.

Ezt követi *Berend T. Ivánnak* 1975 decemberében a Magyar Történelmi Társulat vándorgyűléssel összekapcsolt közgyűlésén elhangzott előadása: „*A történelem mint tudományos diszciplína és mint iskolai stúdium*”, az első olyan tanulmány, mely a történettudomány és a történelem tantárgy mibenlétét, a történettudomány és más társadalomtudományok, illetve a történettudomány és a történelem tantárgy kapcsolatát elemezve, eljutott a reform során megvalósítandó integrált-történelem-oktatás koncepciójáiig.

Az integráció lehetőségeit két előadás vizsgálja: *Mócsy András* a történelem és a régészet, *Gyimesi Sándor* pedig a közgazdaságtudomány és a történettudomány viszonyát világítja meg.

A régebbi cikkek közül az elvi jelentőségüket a korszerűsítés módszereiről és eszközeiről szóló tanulmányok követik: *Szabolcs Ottó* „*Az integrált történelemtanítás módszertani irányd*”-ről, *Unger Mátyásé* „*A modern tankönyvmodell*”-ről és *Szabó Károlyé* „*Az ismeretalkalmazás értelmezése a történelemtanításban*”. Mindhárom előadás ugyancsak 1976-ban a Történelemtanítók Nyári Akadémiáján hangzott el. Szabolcs Ottó a történelmi megismerés bonyolultságát hangsúlyozva, még a komplex módszereken is túlmenő teljesebb és többoldalú valóságmegelevenítést és a tantárgy demonstratív jellegét igényli. Unger Mátyás arra utal, hogy az új koncepció elsősorban tartalmi szempontból érinti a történelemtanítást és nagyfokú nyitottságot követel meg tőle. Napjainknak elsősorban a munkaeszköz jellegű tankönyvek felelnek meg. Szabó Károly arra mutat rá, hogy a történelmi ismeretek alkalmazása azok történetiszemléletünkbe való beépítését jelenti, tehát a mai társadalomban való eligazodást szolgálja.

Az előzmények után nézzük a konferencia tulajdonképpeni anyagát. A legutóbbi évek egyik legfontosabb kultúrpolitikai problémája a *korszerű műveltség tartalmának meghatározása* volt. Ezzel kapcsolatban merült fel az a kérdés, szükség van-e vajon napjainkban is a modern élet problémáinak történetiségükben való tárgyalására, kell-e a modern ember személyiségének kialakításához, továbbfejlesztéséhez a történelmi távlat vagy sem. Ehhez kapcsolódott a módszertani kérdés is: *lehet-e a hagyományos módon fejleszteni a mai ifjúság történetiszemléletét, elég hatékonyak-e ezek az eljárások, vagy új lehetőségeket, új formákat, új megoldásokat kell-e kipróbálnunk és alkalmaznunk*. Ez a problematika, – mely egyébként a XX. századnak mind szocialista mind kapitalista társadalmaiban jelentkezik, sőt az utóbbiban még élesebben, – túlnő egy tantárgyi metodika keretein, az egész nevelés egyik alapvető problémája. Ezért számíthat ez a kötet szélesebb körű érdeklődésre, mint a történelemtanítókéra, bár első sorban az ő napi munkájukban jelentkező problémákkal, azok most megvalósítható vagy csak későbbre tervezett megoldásaival foglalkozik.

A konferencián elhangzott elvi jelentőségű előadások sorát *Gosztonyi Jánosé* nyitotta meg, aki hangsúlyozta, hogy a történelemtanítás jelentős szerepet tölt be annak az alapvető törekvésnek a megvalósításában, hogy az iskolából olyan sokoldalúan képzett fiatalok kerüljenek ki, akik el tudnak igazodni abban a társadalomban, amelyben élnek, és akikben éppen a történelem mozgásformáinak ismeretében alakult ki az a meggyőződés, mely a jövő generációt a szocializmus tudatos építőjévé teszi. A történelemtanítás hatékonyságát azonban kell is, lehet is növelni. Ehhez adjanak majd jobb alapot az új tantervek és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumok.

Mátrai László a személyiséggel kapcsolatos problémákkal foglalkozott. Rámutatott arra, hogy a személyiség problematikája szorosan összefügg az egyéni műveltség kérdéseivel, de azzal is, mennyire tudjuk élményszerűen átadni az ismereteket, hogyan válik a tudásanyag elevenen ható tényezővé. Fontos az is, hogy az ismeretanyag ne aprózódjék szét: világnézetünk egysége alapján nagyobb érvényre kell juttatni a történetiséget a természettudományos és technikai tárgyakban, viszont be kell vinni ezek szempontjait a történelmi-nyelvi stúdiumokba is; közelebb kell hozni egymáshoz a szakmai és az általános képzést.

Berend T. Iván a korszerűsítés néhány módszertani problémáját és elvi kérdését vetette fel. Rámutatott arra, hogy a reformhoz sok év folyamatos munkája szükséges, hiszen a szemlélet megváltoztatására van szükség. Élő, a jelennel szorosan összekapcsolódó, hosszú történelmi folyamatokat elemző, tehát valóságos történelmi szemléletet sugárzó tantárgyat kell kialakítanunk, mely beépíti a többi társadalomtudomány legfontosabb eredményeit is. Az élő történelem bemutatásához összehasonlító módszerre van szükség, a hasonló történeti kérdésekre különböző társadalmak adta válaszok egész sorának összevetésére. Az új koncepció körül folytatott vitákat ma már befejezetteknek tekintjük, sorra kerülhet a megvalósítás, az eddig folyt és most is folyó kísérletek alapján hozzá kellene

fogni egy az új koncepciónak megfelelő tankönyv kidolgozásához. Ehhez tudósok és tanárok vállvetett munkája szükséges.

A történelem helyét és feladatait kereső előadások sorát *Szabolcs Ottó*é nyitotta meg. Megállapította, hogy a hatvanas évek reformja óta gyarapodtak a tudomány eredményei, és fokozódtak a tárggyal kapcsolatos társadalmi elvárások is. Ezeknek megfelelni csak a tantervek korszerűsítésével lehet. A történelmet térbeli és időbeli sokrétűségében kell bemutatnunk, ez azonban az igények mind kvalitatív, mind kvantitatív fokozását jelenti. Ugyanakkor viszont korlátozottak időbeli lehetőségeink, és, életkori sajátosságból kifolyólag, a tanulók absztrakciós képességei is. Ennek az ellentmondásnak a feloldását kísérik meg az 1978-tól kezdődően életbe léptetett tantervek, melyeknek jellemző sajátosságuk nevelésközpontúságuk, mely egyben a válogatás alapelve is, – és a többoldalú nyitottságuk, vagyis igazodásuk mind a tanulókörösség igényeihez, mind a tudomány újabb eredményeihez.

Unger Máttyás az új tantervek és a tankönyvek kapcsolatának néhány problémájáról szólt. Ilyenek: az Európán kívüli népek múltjának beépítése, a közép-kelet-európai régió problémáinak tárgyalása, hiszen ezek tisztázásával a tudomány is adós még. Probléma az integráció mennyisége is, de még inkább az, hogy a tankönyvek lehetőségei nem tartanak lépést a jogos igények növekedésével.

Szebenyi Péter az új tantervek pedagógiai koncepciójáról szólt. Hangsúlyozta, hogy legfőbb jellemzőjük nevelésközpontúságuk. Ennek kifejezője az is, hogy tananyagfelsorolás helyett a követelmények rendszerét részletezik. Új vonás az állampolgári ismeretek beépítése a 8. osztály anyagába.

Veress Géza hangsúlyozta, hogy a nagyon is szükséges reform végrehajtása a tanárok munkáján fordul meg. Ezért kell a következő években fokozott figyelmet fordítani a tanárok képzésére és továbbképzésére, az ezeken a területeken mutatkozó hiányok felszámolására.

Vladár Ervin az új tantervek megvalósításához szükséges információhordozók rendszerét vázolta fel. Akár a még mindig túlsúlyban levő szóbeli információhordozót használjuk fel, akár a gazdaságosabb és hatékonyabb vizuálisat, mindenképpen munkáltatón és gondolatébresztően alkalmazzuk őket az oktatásban. Mindehhez még sok segítségre van szükségük a tanároknak.

Glatz Ferenc a történettudomány és a történelemtanítás együttműködésének távlatait ismertette. A közös érdekből tisztázandó kérdések felsorolása mellett rámutatott pl. az „ismeretküszöb” problémájára is, vagyis arra, melyik életkorban milyen általánosítási szintre jutathatunk el a tanulókkal, valamint a marxizmus tételeinek állandó deduktív alkalmazásában rejlő veszélyre.

Kardos József a tanárképzés problémáival foglalkozott. Megállapította, hogy szükség van a reform érdekében a tanárok ismereteinek bővítésére is, de még inkább önállóságuk fokozására, alkotó munkára nevelésükre.

Baldzs Györgyné az integrált történelem és társadalomtudományi tantárgy érdekében eddig folytatott és most is folyó kísérleti munka eredményeit ismertette, és szólt további terveiről is.

Bíró Ferencné a tanárok szerepének fontosságát mérte fel, marxista-leninista szemléletük és metodikai felkészültségük szerepét vizsgálta személyiségformáló munkájukban.

Mind a magyar, mind a külföldi előadások, valamint a tanulmánykötetben röviden megemlített hozzászólások a történelemtanítás módszertanának leginkább időszerű kérdéseivel foglalkoznak. Széles körű koncepció bontakozik ki belőlük, melynek még sok a vitatott kérdése, mely egyes részleteiben már megvalósítható, más részleteiben még sok megfigyelésre, kísérletre, vitára szorul.

Az évek óta folyó elméleti és kísérletező munka alaposága és lelkiismeretessége, széles távlatra mutakozott meg a konferencián. Ez tükröződik a tanulmánykötetben is, amelyet mindaz haszonnal forgathat, akinek személyes gondja történelemtanításunk, és vele együtt ifjúságunk személyiségformálása, nevelése.

Waczulik Margit